

ETNOLOŠKA RECEPCIJA STAROVERCEV

Odgovor na komentar Katje Hrobat Virloget

Miha Kozorog

205

Uredništvo Etnologa me je povabilo k sodelovanju v diskusiji ‚Etnološka recepcija starovercev: odgovor z druge strani‘, ki je odgovor Katje Hrobat Virloget na moj članek ‚Etnološka recepcija starovercev‘.

Iz prispevka Hrobat Virloget sem izluščil naslednje očitke: 1. protislovnost, ker v gradivo dvomim, a ga hkrati uporabim v lastni argumentaciji; 2. slabo razumevanje etnografske metode; 3. nesodelovanje z Medveščkom; 4. pomanjkanje dokazov za sklepanje. Odgovoril bom po vrsti in hkrati združeno. Avtorica sicer odpre še več vprašanj, nekatere moje formulacije pa prebere pikolovsko in spregleda vsebino (primer: »... mi pripiše trditev, da so Medveščka sogovorniki imeli za ‚svojega‘ ... medtem ko pišem, da mu je le del skupnosti povedal drobce izročil«; mar ne rečemo, da so nekoga »vzeli za svojega«, če osebi zaupajo?). A za vse tukaj ni prostora, zato se bom omejil le na največje nesporazume.

Najprej želim ponoviti svojo temeljno poanto, ki je Hrobat Virloget ni izpostavila: kako smo si raziskovalci pomagali z domišljijo? Za vsako etnološko (in nasploh znanstveno) interpretacijo je domišljija (paradigma?) pomembna. Še posebej pa je pomembna v primeru gradiva, ki je samo po sebi interpretacija, dostopa do primarnega vira (do terena) pa nimamo, ker gradivo govori o preteklosti. Predlog mojega članka v Etnologu je, da gradivo jemljemo kot ne zares posebno, kot vrsto pripovedi o tem in onem, kot nabor vsebin, s katerimi so se etnologi vedno ukvarjali. Predlog torej, da se ne pustimo zapeljati predstavi o skrivnostnem miljeju, ampak si zamislimo čisto običajno »ljudsko kulturo«. V tem primeru ne moremo govoriti o »starovercih«, ampak o napaberkovanih ljudskih praksah (ali, če želite, šegah, navadah, pripovedih, idejah itn.). Če pa sprejmemo, da gre za skrivnostneže s posebnim pogledom na svet, potem si pomagamo z neko povsem drugo imaginacijo, ki poudarja relativno visoko stopnjo družbeno-kulturnega unikuma, pa četudi kot raziskovalci iščemo vzporednice drugje, pristajamo na hibride in se zavedamo posamičnosti izkušenj obravnavanega miljeja. V svoji kritiki sem želel pokazati, da so etnologi od Medveščka prevzeli imaginarij, ki narekuje njihovo raziskovanje. Kritično branje gradiva, na katero se sklicuje Hrobat Virloget, pri tem ne spremeni ničesar bistvenega, ker se to branje navezuje na omenjeno predstavo.

Hrobat Virloget pritrjuje, da je Medveščkovo gradivo problematično. Začudi pa se, ker dopuščam, da je v problematičnem gradivu lahko tudi kaj uporabnega. Ker so Medveščkovi sogovorniki zagotovo živeli, mu govorili, lahko sklepamo, da je v gradivu marsikaj takšnega. Ker pa o vsem skupaj (še) ni dovolj podatkov, sem podčrtal, da moramo veliko ugibati. V naslovu članka v zborniku o prvi svetovni vojni sem uporabil besedo »poskus«, da bi poudaril, da gre le za poskus interpretacije, ki ne more biti drugega kot špekulacija. V tem, da poskušam razumeti gradivo, čeprav v njegov status dvomim, resnično ne vidim nobenega protislovja.

206

Hrobat Virloget se sprašuje, če sem seznanjen s potmi in stranpotmi etnografske metode ter navaja topoi antropološkega literarnega obrata. Omenja, da je kultura konstrukt, da o objektivnosti etnografije ni smiselno govoriti, da je resnica osebno specifična. Moje vprašanje pa je, iz česa nastanejo pripovedi, konstrukti, resnice. Nekaj vendarle mora obstajati, da lahko o tem napišemo etnografijo (sicer pišemo fikcijo). Ali so staroverci »obstajali«, ali so se udejanjali skozi družbeno-kulturne prakse, na osnovi katerih jih je Medvešček sploh lahko opisal in poimenoval kot skupnost, ali pa je obstajalo nekaj drugega (ljudske prakse, če sledimo mojemu predlogu) in je šele Medvešček ustvaril staroverce?

Moja napaka naj bi tudi bila, da Medveščka nisem obiskal, da bi pri njem preverjal verodostojnost gradiva in njegovo metodo. Nekateri raziskovalci, ki sem jih v Etnologu obravnaval, so sami povedali, da niso dovolj dobro seznanjeni z gradivom, četudi so si bili z avtorjem bolj intimni. A to ni bil glavni razlog za moje odklanjanje sodelovanja. Avtor je bil pogosto v medijih, kjer je promoviral svojo pripoved o starovercih, zato preprosto nisem verjel, da bi mi povedal nekaj novega. Nasprotno sem verjel, da je opazovati od daleč in premišljovati gradivo in akterje v tem primeru veliko plodnejša metoda, kot bi bilo etnografirati z avtorjem. Bal sem se izgubiti v gozdu, raje sem ga opazoval kot krajino.

Kar zadeva nove dokaze, pa je – kot izvira iz problema paradigme – na prvem mestu vprašanje: dokaze za kaj, o čem? Veliko je ljudskih praks, ki se jih danes povezuje s staroverci. Kaj takšno povezovanje sploh legitimira (razen domišljije)? Trditev, da nekateri brskajo za novimi dokazi, drugi pa ne, ni zadovoljiva, ker nihče še ni pokazal, da so ti »dokazi« povezani s staroverci. Nihče ni namreč našel dokaza o resničnosti obstoja starovercev.

Zanimalo bi me torej, ali so po mnenju Katje Hrobat Virloget staroverci »obstajali« (ne mislim se zapletati v razpravo o stopnji skupnostne identitete) oziroma bi raje govorili o razpršenih ljudskih praksah, za katere je šele Medvešček ustvaril staroverski okvir. Če je slednje, potem podobno gledava na stvar. Če pa govorimo o skrivnostnem družbenem-kulturnem-ontološkem-itn. sistemu, torej o starovercih, potem se najini domišljiji pri soočanju z gradivom precej razlikujeta. Toda moj pogled ni nič posebnega, je običajen etnologov pogled na šege, navade, predstave in pripovedi, s katerim sem tudi sklepal, tako kot sem. Drugemu v prid pa mimo Medveščka ne govori prav veliko dokazov, kajti na staroversko skupnost je naletel le avtor knjige *Iz nevidne strani neba*.